

СИСТЕМА ПРИНЦИПІВ ЗДІЙСНЕННЯ ГАБАРИТНО-ВАГОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

SYSTEM OF PRINCIPLES OF DIMENSIONAL AND WEIGHT CONTROL IN UKRAINE IN MODERN CONDITIONS

У статті на підставі аналізу поглядів учених визначено поняття принципів здійснення габаритно-вагового контролю в Україні в сучасних умовах. Доведено, що принципи здійснення габаритно-вагового контролю в Україні – це сукупність основоположних ідей і нормативно закріплених відправних начал, ключових засад, які визначають зміст, спрямованість, порядок і межі діяльності державних органів під час контролю за дотриманням габаритних та вагових параметрів транспортних засобів.

Акцентовано на тому, що вказані принципи найбільш доцільно поділити на загальні та спеціальні. Зауважено, що саме визначені в роботі принципи створюють умови, за яких габаритно-ваговий контроль покликаний функціонувати як правова, справедлива й ефективна система, спрямована на захист публічних інтересів і дотримання прав учасників транспортних правовідносин.

Ключові слова: *принципи, габаритно-ваговий контроль, загальні принципи, спеціальні принципи.*

The article, based on the analysis of scientific views of scientists, proposes an author's definition of the concept of principles of dimensional and weight control in Ukraine in modern conditions. It is proved that the principles of dimensional and weight control in Ukraine are a set of fundamental ideas and statutory starting points, key principles which determine the content, direction, procedure and limits of activities of state authorities in monitoring compliance with the dimensional and weight parameters of vehicles. It is emphasized that it is most expedient to divide the specified principles into general and special. It is emphasized that it is the principles defined in the work that create the conditions and guarantee that dimensional and weight control functions as a legal, fair and effective system aimed at protecting public interests and respecting the rights of participants in transport legal relations.

Key words: *principles, dimensional and weight control, general principles, special principles.*

Постановка проблеми. Здійснення габаритно-вагового контролю не є хаотичним процесом, адже він ґрунтується на системі вихідних засад, ідей, тобто принципів. Вивчення останніх має особливо важливе значення, оскільки саме вони визначають логіку, спрямованість і зміст усієї системи державного регулювання, яка відповідає за дотримання вагових та габаритних норм на дорогах. Розуміння таких принципів дозволяє досягнути не лише технічну сторону цього виду контролю, а й глибинні правові основи, без яких контроль стає формальним або неефективним. Таким чином, принципи слугують своєрідним фундаментом, що задає межі повноважень суб'єктів контролю, визначає стандарти їхньої поведінки, формує вимоги до процедури й обладнання, забезпечує баланс між інтересами держави, суспільства та суб'єктів господарювання.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання щодо здійснення контролю в транспортній сфері досліджено в наукових працях О. І. Безпалової, Д. В. Белиха, В. М. Гарашука, А. В. Гаркуші, В. К. Гіжевського, С. В. Гизимчука, С. О. Кузніченка, М. В. Лошицького, В. В. Новікова, В. І. Олефіра, М. Л. Шелухіна, В. М. Шудрікова та багатьох інших. Проте, попри значний теоретичний доробок, у науковій літературі фактично неопрацьованим є питання принципів здійснення габаритно-вагового контролю в Україні в сучасних умовах.

Саме тому **метою статті** є визначення системи принципів здійснення габаритно-вагового контролю в Україні в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Нині здійснення габаритно-вагового контролю в Україні є критично важливим з огляду на сукупність правових, економічних, інфраструктурних і безпекових факторів, які визначають якість функціонування транспортної системи держави. Передусім, цей контроль має фундаментальне значення для збереження автомобільних доріг, оскільки перевантажені транспортні засоби здатні завдати дорожньому покриттю шкоди, що в десятки разів перевищує вплив транспортних засобів у межах допустимих норм. Отже, в умовах, коли держава інвестує значні ресурси в розвиток і відновлення дорожньої інфраструктури, контроль за ваговими параметрами транспорту, зокрема вантажного, є необхідною умовою раціонального використання цих інвестицій. Варто зауважити, що окрім пошкодження дорожнього покриття, перевантажені вантажівки становлять небезпеку для інших учасників руху, вони мають гіршу керованість, довший гальмівний шлях, підвищений ризик перекидання та стають джерелом небезпеки як безпосередньо для водіїв, так і для інших учасників руху.

Габаритно-ваговий контроль також виконує важливу економічну функцію, пов'язану зі створенням рівних конкурентних умов на ринку перевезень. Якщо частина перевізників систематично перевищує допустиме навантаження, вони отримують несправедливу економічну перевагу над тими, хто дотримується норм: можуть перевезити більше вантажу за одну поїздуку, витратити менше ресурсів і пропонувати нижчі тарифи. Це руйнує здорову конкуренцію, стимулює недобросовісні практики та підриває ринок. Ефективний контроль забезпечує, щоб усі учасники діяли за однаковими правилами, а економічна вигода не виникала за рахунок порушення закону та завдання шкоди суспільним інтересам.

Такий контроль, як і будь-яка інша суспільно важлива діяльність, має ґрунтуватися на системі принципів, яким у науковій літературі приділяють недостатню увагу. У цьому контексті О. С. Гаршина зазначає, що принципи становлять основоположну категорію, адже за своєю суттю є началом, вихідною точкою, тобто тим первинним, з чого виводять інші поняття. Саме принцип визначає уявлення про предмет або явище, основою яких він слугує. Принцип – ядро, яке органічно об'єднує навколо себе інші елементи. Ось чому, знаючи вихідні положення, на яких базується конкретний феномен, можна з легкістю пізнати його характеристики, визначити складові, особливості, закономірності тощо [1, с. 284]. Науковець слушно зазначає, що принципи мають універсальний характер, адже будь-яка сфера буття володіє вихідними положеннями, які є її невід'ємною складовою. Він є тією категорією, через яку ведеться пізнання сутності будь-якого феномену. Це відбувається за рахунок синтезу світового досвіду, узагальнення, унаслідок чого відбувається звільнення від конкретного та часткового. Саме узагальнення дозволяє вивільнити загальні принципи з хаосу явищ, які їх затемнюють, уніфікувати й у «єдиній формулі» ототожнювати безліч різноманітних речей і подій. Базуючись на узагальненні, принцип здатний не лише відображати рівень того, що було досягнуто, а й давати певний поштовх для проведення подальших пізнавальних дій, оскільки, як відомо, «без узагальнення не може бути пізнання». Проте в принципах відображаються лише найбільш важливі узагальнення. Їх основою є встановлені закономірності, тобто положення, які вже підтверджені історією розвитку та відображають об'єктивну реальність [1, с. 284–285]. Автори підручника «Загальна теорія держави і права», зокрема М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко та О. В. Петришин, характеризують принципи як загальні вимоги до суспільних відносин і їх учасників, а також як вихідні засади, установлення, що виражають сутність права, впливають з ідей справедливості й свободи, а також визначають загальну спрямованість і найістотніші риси діючої правової системи. Дослідники зазначають, що здавна принцип вважався підвалиною, фундаментом будь-якої соціальної системи (зокрема правової), вимоги якого поширювалися на всі явища, що належали до цієї системи. Правники зауважують, що принципи не формулюють конкретних прав і обов'язків, не завжди забезпечені конкретними законодавчими санкціями, однак від того, на яких принципах ґрунтується правовий порядок, можна значною мірою судити про характер власне держави (демократична, тоталітарна тощо) [2, с. 193].

Водночас В. О. Кабанець акцентує на тому, що принципи права за своєю природою є загальним відображенням тих об'єктивних закономірностей, за якими розвивається суспільство. Їхня здатність охоплювати соціальну реальність у широкій, універсальній та абстрактній формі зумовлює особливе місце принципів у правовій системі, у механізмах правового регулювання та у формуванні правосвідомості. Вони слугують своєрідними інтегративними положеннями, що об'єднують різні правові явища спільними концептуальними підходами, визначають їх походження, розвиток і функціонування. Саме завдяки принципам вибудовується орієнтація нормотворчої та правозастосовної діяльності, узгоджується робота всього механізму правового регулювання, встановлюються критерії оцінки правомірності рішень державних органів і поведінки громадян, формується правове мислення та підтримується внутрішня цілісність системи права. Виникнення правових принципів можливе лише за наявності відповідних об'єктивних передумов. Вони мають історичну зумовленість і водночас можуть бути результатом наукового осмислення закономірностей суспільного розвитку. У формально-юридичному значенні принципи закріплюються в правових нормах – як через пряме формулювання в окремих статтях нормативно-правових актів, так і через деталізацію в комплексі норм, що відображають відповідні засади в законодавстві [3, с. 96–97]. М. І. Козюбра доводить, що принципи права, як і власне право, – явище багатогранне, багаторівневе та багатовимірне. Принципи права не можуть бути зведені до зовнішньо виражених знакових форм, що існують незалежно від суб'єкта – людини, як і саме право – до замкнутої, логічно несуперечливої системи норм, сформульованих у законах та інших державних нормативних актах. Принципи права, як і право, мають недержавне походження. Держава долучилася до їхнього формування лише на певних історичних етапах правового розвитку, коли суто емпіричний процес правотворення та усна форма передачі правової інформації виявилися неспроможними забезпечити надійне нормативно-правове регулювання в умовах ускладнення суспільних відносин та їх зростаючого динамізму. У зв'язку з цим виникла потреба в письмовому вираженні правових норм і принципів у формі державних нормативних актів, які не обмежуються фіксацією наявних типізованих відносин (правовідносин) і судових рішень, а намагаються, з одного боку, регулювати їх наперед, випереджаючи динамізм суспільного життя, що призвело до підвищення рівня абстрактності, загальності нормативних формулювань, а з іншого – надати нормам і принципам права більшої визначеності, яка б усувала елементи суб'єктивізму під час їх застосування [4, с. 144–145].

Таким чином, проведений аналіз дає змогу дійти висновку, що принципи здійснення габаритно-вагового контролю в Україні – це сукупність основоположних ідей і нормативно закріплених відправних начал, ключових засад, які визначають зміст, спрямованість, порядок і межі діяльності державних органів під час контролю за дотриманням габаритних та вагових параметрів транспортних засобів. Саме завдяки принципам вбачається можливість забезпечити узгодженість контрольних процедур з вимогами законності, безпеки та збереження інфраструктури. Варто зазначити, що в науковій літературі перелік відповідних принципів є фактично не визначеним. На нашу думку, найбільш доцільно використовувати класичний підхід з поділом таких засад на загальноправові та спеціальні.

До загальноправових принципів можна віднести такі: 1) верховенства права та законності, які означають, що будь-які дії контролюючих органів повинні відповідати не лише формальним вимогам законодавства, а й загальним засадам справедливості, пропорційності та правової визначеності, що гарантує недопущення свавільного втручання в діяльність перевізників; 2) доцільності й ефективності, що полягають у необхідності застосування такого організаційного підходу до контролю, який дозволяє досягати його основної мети без створення зайвих перешкод для логістичних процесів і роботи бізнесу за мінімальних витрат; 3) відповідальності, який передбачає обов'язок посадових осіб діяти сумлінно та професійно, а в разі порушення встановлених правил – нести дисциплінарну, адміністративну чи іншу юридичну відповідальність; 4) принцип пріоритету захисту прав громадян; 5) принцип науковості передбачає опору системи габаритно-вагового контролю на сучасні технічні стандарти, достовірні методики вимірювання й об'єктивні дані про вплив перевантажених транспортних засобів на дорожнє покриття, що забезпечує обґрунтованість і модерність державних рішень.

Більш детальної уваги потребують принципи спеціальні:

1) принцип об'єктивності та неупередженості – передбачає, щоб результати контролю ґрунтувалися лише на фактично встановлених даних, отриманих за допомогою справного, сертифікованого обладнання. Усі рішення мають спиратися на результати точних вимірювань і документально підтверджених обставин;

2) принцип пропорційності – визначає, що застосування заходів державного впливу має відповідати ступеню та характеру порушення, тобто покарання не повинні бути надмірними, а втручання в діяльність перевізника – більш суворим, ніж цього вимагає захист публічних інтересів. Отже, зміст принципу полягає в необхідності дотримання балансу між інтересами держави щодо збереження доріг і безпеки руху та інтересами суб'єктів перевезень щодо безперешкодного здійснення господарської діяльності;

3) принцип безперервності й системності контролю – передбачає, що під час здійснення відповідного контролю має відбуватися поєднання стаціонарних, пересувних та автоматичних пунктів контролю, а також інтегрована система обробки даних;

4) принцип технологічності – полягає у використанні сучасних технічних засобів, цифрових технологій та автоматизованих систем для здійснення вимірювань і фіксації результатів, що своєю чергою підвищує точність, швидкість і прозорість контролю, мінімізує ризики технічних помилок та людського впливу, забезпечує об'єктивність зважування;

5) принцип превентивності – орієнтований на запобігання порушенням шляхом інформаційної, роз'яснювальної та організаційної роботи, а також шляхом створення умов, за яких дотримання норм стає економічно та організаційно вигіднішим, ніж їх порушення;

6) принцип збереження автомобільних доріг – відображає специфічну мету – запобігти передчасному руйнуванню дорожнього полотна, а також попередити вчинення дорожньо-транспортних пригод, які сталися через порушення вимог транспортного законодавства;

7) принцип мінімізації втручання в логістичні процеси – передбачає оптимізацію часу зважування, використання сучасних автоматичних систем і впровадження електронного документообігу, що дозволяє поєднати інтереси держави з потребами бізнесу.

Висновки. Таким чином, саме окреслені вище загальні та спеціальні принципи в сукупності створюють умови та гарантують, що габаритно-ваговий контроль функціонував як правова, справедлива й ефективна система, спрямована на захист публічних інтересів і дотримання прав учасників транспортних правовідносин. Саме тому важливим та необхідним кроком є законодавче закріплення й розкриття змісту таких засад, що матиме важливе не лише теоретичне, а й практичне значення.

Список використаних джерел:

1. Гаршина О. Є. Принцип як наукова категорія. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 282–289. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvdy_s_2012_1_40.

2. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2002. 432 с.

3. Кабанець В. О. Теоретичні аспекти удосконалення інститут трудових спорів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2009. 189 с.

4. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Право України*. 2017. № 11. С. 142–164.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 10.09.2025

Дата публікації: 25.09.2025